

<https://doi.org/10.46630/nisun.9.2020>

Библиотека
НАУЧНИ СКУПОВИ

Уредник издавачког центра
Проф. др Душан Стаменковић

Програмски одбор

Др Наталија Јовановић, редовни професор, декан Филозофског факултета
Др Владимир Хедрих, ванредни професор, продекан за међународну сарадњу
Филозофског факултета
Др Зоран Јовановић, редовни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Јасмина Шаранац Стаменковић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Горана Ђорић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Марија Јовановић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Мирјана Илић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Миодраг Миленовић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Данијела Костадиновић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Јелена Лепојевић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Јасмина Ђорђевић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Ивана Миљковић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Милена Каличанин, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Бојан Благојевић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Николета Момчиловић, наставник страног језика Филозофског факултета у Нишу
Мср Љиљана Скробић, асистент Филозофског факултета у Нишу

Организациони одбор

Др Гордана Ђигић, доцент, продекан за науку Филозофског факултета у Нишу
Др Драган Тодоровић, ванредни професор, продекан за финансије Филозофског факултета у Нишу
Др Небојша Милићевић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Дејан Антић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Јелена Максимовић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Анка Михајлов Прокоповић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Мирјана Бојанић Ђирковић, асистент Филозофског факултета у Нишу
Др Виолета Џонић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Петра Митић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Милица Радуловић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Владимир Ђурић, асистент Филозофског факултета у Нишу
Мр Маја Стефановић, наставник страног језика Филозофског факултета у Нишу
Мср Нина Павловић, асистент Филозофског факултета у Нишу
Мср Иван Николић, асистент Филозофског факултета у Нишу
Мср Нина Судимац, асистент Филозофског факултета
Мср Бојана Пуцаревић, асистент Филозофског факултета у Нишу

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

НАУКА И САВРЕМЕНИ УНИВЕРЗИТЕТ 9

НОВИ ПРАВЦИ ИСТРАЖИВАЊА У ДРУШТВЕНИМ И ХУМАНИСТИЧКИМ НАУКАМА

Тематски зборник радова

Уреднице издања
Јасмина Шаранац Стаменковић
Љиљана Скробић
Мирјана Илић
Милена Каличанин

Ниш, 2020.

Рецензенти

Др Бисера Јевтић, редовни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Весна Николић, редовни професор Факултета заштите на раду у Нишу
Др Горан Максимовић, редовни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Драгомир Бонцић, научни саветник Института за савремену историју у Београду
Др Зорица Станисављевић Петровић, редовни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Марина Матејевић, редовни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Надежда Јовић, редовни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Славиша Недељковић, редовни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Снежана Милосављевић Милић, редовни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Татјана Пауновић, редовни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Виолета Џонић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Данијела Костадиновић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Данијела Петковић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Дејан Марковић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Драгана Павловић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Зоран Станковић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Иван Бецић, виши научни сарадник Института за српску културу у Лепосавићу
Др Ирена Љубомировић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Ирена Цветковић Теофиловић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Јасмина Ђорђевић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Јелена Јовановић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Јелена Максимовић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Марија Јовановић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Милена Каличанин, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Мирко Ивковић, ванредни професор у пензији Универзитета у Бањој Луци
Др Мирослав Пешић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
Др Ана Јањушевић Оливери, доцент Филозофског факултета у Косовској Митровици
Др Анка Михајлов Прокоповић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Бојан Благојевић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Владимир Ђурић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Дејан Антић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Драгана Јовановић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Душан Тодоровић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Ивана Миљковић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Ивана Митић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Ивана Стојановић Прелевић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Јасмина Шаранац Стаменковић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Јелена Лепојевић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Јелена Петровић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Љиљана Јанковић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Љиљана Петровић, доцент Факултета уметности у Нишу
Др Марија Вујовић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Марија Марковић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Наташа Симеуновић Бајић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Николета Момчиловић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Татјана Трајковић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Татјана Трајковић, доцент Филозофског факултета у Нишу
Др Урош Шешум, доцент Филозофског факултета у Београду
мр Дамјана Панић, асистент Филозофског факултета у Нишу

САДРЖАЈ

I ИСТОРИЈА И ДРУШТВЕНО ХУМАНИСТИЧКЕ НАУКЕ

Уводна реч уредника (Јасмина Шаранац Стаменковић и Љиљана Скробић)	11
---	----

ИСТОРИОГРАФИЈА И САВРЕМЕНО ДРУШТВО И ИСТОРИЈСКО НАСЛЕЂЕ БАЛКАНСКОГ ПОЛУОСТРВА КРОЗ ВЕКОВЕ (ОД АНТИКЕ ДО САВРЕМЕНОГ ДОБА)

Влада Станковић: ИМА ЛИ ИСТОРИОГРАФИЈА „ЗАДАТАК” ДАНАС?	15
Младен Живић: ИСТОРИЈСКИ ЗНАЧАЈ НАТПИСА НА ЗМИЈСКОМ СТУБУ ИЗ ДЕЛФА	23
Предраг Мутавцић, Мерима Кријези: ЈЕЗИК КАО ИСТОРИЈСКИ ПОДСЕТНИК – О ЕТНОНИМУ ТУРЧИН У ФРАЗЕОЛОГИЈИ ГРКА, АЛБАНАЦА И СРБА	33
Милош Ђорђевић: ИНФРАСТРУКТУРНЕ ИНОВАЦИЈЕ У СРБИЈИ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ 18. ВЕКА	49
Бојан Панић: ПОМОЋ КНЕЗА МИЛОША ЦРКВАМА И МАНАСТИРИМА ВАН КНЕЖЕВИНЕ СРБИЈЕ (1831-1838)	59
Ненад Анжел: ЗНАЧАЈ ОСНИВАЊА СЕЊСКОГ РУДНИКА ЗА ИНДУСТРИЈСКИ И ПРИВРЕДНИ РАЗВИТАК СРБИЈЕ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА	73
Мирослав Пешић, <u>Божица Младеновић</u> : ЗАСЕДАЊЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ У КРАГУЈЕВЦУ И ДОНОШЕЊЕ ПРВОГ ЗАКОНА О СЛОБОДИ ШТАМПЕ 1870. ГОДИНЕ	81
Никола Арсић: ПИСМО ЂОРЂА МЛАДЕНОВИЋА КНЕЗУ МИЛАНУ ОБРЕНОВИЋУ ИЗ 1870. ГОДИНЕ	93
Ирена Љубомировић: ВУЛИЋЕВО ВИЂЕЊЕ ДЕЛА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ ЕЛИТЕ С КРАЈА XIX И ПРВЕ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА	101
Славољуб Станковић: ИНЖЕЊЕРИЈСКИ ПУКОВНИК ПЕТАР (АЋИМА) ПРОКИЋ (Крагујевац, 20. 06. 1875-03. 02.1952, Београд), ЗАВЕРЕНИК ИЗ МАЈСКОГ ПРЕВРАТА, ДВОСТРУКИ ВИТЕЗ ОРДЕНА КАРАЂОРЂЕВЕ ЗВЕЗДЕ...	115
Александар Миљковић: КРИЈУМЧАРЕЊЕ ОРУЖЈА ИЗ СРБИЈЕ И ЊЕГОВА ПРОДАЈА АРБАНАСИМА У КОСОВСКОМ ВИЛАЈЕТУ 1905-1906. ГОДИНЕ	125

Дејан Антић: ПОДЕЛЕ И ПОТРЕСИ У ВМОРО-у (1904-1908)	139
Иван Ристић: АКТИВНОСТИ ВМОРО-а ИЗ АЛБАНИЈЕ ПРОТИВ КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА	151
Бојан Симић: АТЕНТАНТ У НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ МАРТА 1936. ГОДИНЕ – ПОЗАДИНА, СУДСКИ ПРОЦЕС, ПОСЛЕДИЦЕ	163

САВРЕМЕНЕ ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ АНТИЧКЕ ФИЛОЗОФИЈЕ

Душица Ђокић: САВРЕМЕНЕ ПЕРСПЕКТИВЕ У ТУМАЧЕЊУ АРИСТОТЕЛОВЕ ТЕОРИЈЕ О ДУШИ	177
Тамара Плећаш: СТОИЧКА ТЕРАПИЈА ПРЕКОМЕРНИХ ЕМОСИЈА И САВРЕМЕНЕ РОЛЕМИКЕ	191

МЕТОДОЛОШКИ ПРОБЛЕМИ САВРЕМЕНЕ ФИЛОЗОФИЈЕ

Milica Smajević: PROSVEĆENOST U KANTOVOJ MISLI – METODOLOŠKE PRETPOSTAVKE I AKTUELNOST U SAVREMENOJ FILOZOFIJI	205
Vanja Subotić: EXPERIMENTAL TURN IN ORDINARY LANGUAGE PHILOSOPHY OR HOW I LEARNED TO STOP WORRYING AND LOVE EMPIRICAL TESTING OF INTUITIONS.....	217

САВРЕМЕНИ ИЗАЗОВИ У ПЕДАГОГИЈИ

Марина Матејевић, Александра Видановић, Марија Ђорђевић: ВАСПИТНИ СТИЛ ОЧЕВА У КОНТЕКСТУ ПОРОДИЧНЕ ФУНКЦИОНАЛНОСТИ	229
Весна Николић, Тамара Вукић: ОДРЖИВИ РАЗВОЈ КАО ИЗАЗОВ САВРЕМЕНОГ УНИВЕРЗИТЕТСКОГ ОБРАЗОВАЊА	247
Марија М. Јовановић, Весна Љ. Минић: СЕМИНАР КАО ДИДАКТИЧКА ФОРМА УСАВРШАВАЊА НАСТАВНИКА ...	265
Милан Станковић, Марјан Миланов: МУЛТИФУНКЦИОНАЛНА ОСНОВНА ШКОЛА – ОД ИДЕЈЕ ДО ПРАКСЕ	281
Zoran B. Stanković, Jelena S. Osmanović, Milica M. Dimitrijević: RAZVOJOBRAZOVNE TEHNOLOGIJE I IKT GRUPE PREDMETA U VISOKOŠKOLSKOM OBRAZOVANJU: Predmetna analiza zastupljenosti u Srbiji i okruženju	297
Jelena Maksimović, Danijela Milošević: TEORIJSKA ANALIZA UTICAJA MEDIJA NA VRŠNJAČKO NASILJE	311
Dragana Jovanović: PREGLED I ANALIZA SAVREMENIH ISTRAŽIVANJA BARIJERA PARTICIPACIJE ODRASLIH U OBRAZOVNIM AKTIVNOSTIMA	323

ПСИХОЛОГИЈА И КВАЛИТЕТ ЖИВОТА

Mila Dosković, Igor Ranisavjev: DOŽIVLJAJ TELA, SAMOPOŠTOVANJE I KVALITET ŽIVOTA STUDENATA PSIHOLOGIJE I STUDENATA FAKULTETA SPORTA I FIZIČKOG VASPITANJA	343
--	-----

МЕДИЈИ ПРЕД САВРЕМЕНИМ ИЗАЗОВИМА

Marija Z. Vujović: REPREZENTACIJA ŽENA NA FOTOGRAFIJAMA U DNEVNOJ ŠTAMPI U SRBIJI	361
Anka Mihajlov Prokopović: DRUŠTVENI MEDIJI, MLADI I VESTI: NOVI MODEL RECEPCIJE INFORMATIVNOG SADRŽAJA	373
Plija Milosavljević: VIDEO IGRE KAO NOVI MEDIJ – STAVOVI STUDENATA NOVINARSTVA U SRBIJI	385

II НАЦИОНАЛНА ФИЛОЛОГИЈА

Уводна реч уредника (Мирјана Илић)	403
Милица Михајловић: БАЛКАНИСТИЧКЕ ОДЛИКЕ ПОЕТСКИХ ЗБИРКИ МИРОСЛАВА ЦЕРЕ МИХАЈЛОВИЋА	405
Јована Стевановић: СЕМАНТИЧКА АДАПТАЦИЈА ЛЕКСИКЕ У ГОВОРИМА ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКЕ ДИЈАЛЕКАТСКЕ ОБЛАСТИ	423
Александра Антић: МОРФОЛОШКЕ ОДЛИКЕ ЈЕЗИКЕ БАРАЊСКОГ ПРЕПИСА ДУШАНОВОГ ЗАКОНИКА	439
Данијела Ђорђевић, Тијана Весић Павловић: УПОТРЕБА ДЕКОМПОНОВАНОГ ПРЕДИКАТА У НАУЧНИМ РАДОВИМА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	455
Марија Слобода: ЕПОХА ИЗ УГЛА КЊИЖЕВНЕ ПЕРИОДИКЕ: СРПСКИ РЕЛАИЗАМ	469
Биљана Солеша: ЛИКОВИ УЧИТЕЉИЦА У ПРОЗИ СРПСКОГ РЕАЛИЗМА	481
Мирјана Бојанић Ћирковић: СИГНАЛИЗАМ У РОМАНУ ШАМАНИЈАДА СЛОБОДАНА ШКЕРОВИЋА	497
Милица Перић: УСПОМЕНА НА РОДИТЕЉЕ - РОМАН ЦИНК ДАВИДА АЛБАХАРИЈА ИЛИ ГУБЉЕЊЕ У ВИШКУ СВЕТОВА	511

III СТРАНЕ ФИЛОЛОГИЈЕ

Уводна реч уредника (Милена Каличанин)	523
Vladislava Gordić Petković: KNJIŽEVNOST U DOBA TEHNOLOŠKE EKSPANZIJE: REVALORIZACIJA REALIZMA	527
Ljiljana Marković: MOOK – NEŠTO NOVO ‘POD NEONOM’ – STUDIJA SLUČAJA	541
Велимир Илић, Ненад Благојевић: КОРИШЋЕЊЕ КЊИЖЕВНОСТИ НА ЧАСОВИМА РУСКОГ ЈЕЗИКА У СРПСКОМ ОБРАЗОВНОМ СИСТЕМУ СА ЦИЉЕМ РАЗВИЈАЊА МОТИВАЦИЈЕ ЗАУЧЕЊЕ РУСКОГ	555
Јелена Лепојевић: СУПСТАНТИВАТИ У ОКВИРИМА ПРОГРАМА ЗА СРЕДЊУ ШКОЛУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	565
Весна Космајац: СЕМАНТИКА ГЛАГОЛА ИЋИ И ЊЕГОВИХ ДЕРИВАТА У РАЗЛИЧИТИМ ЖАНРОВИМА НА МАТЕРИЈАЛУ РУСКОГ И СРПСКОГ ЈЕЗИКА	577
Катарина Кржељ: ИНТЕРКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА У СИЛАБУСИМА ЗА НЕМАЧКИ ЈЕЗИК СТРУКЕ	591
Daniјela Đorović: USMENE PREZENTACIJE STUDENATA U NASTAVI ITALIJANSKOG KAO JEZIKA STRUKE	607

**МЕТОДОЛОШКИ ПРОБЛЕМИ
САВРЕМЕНЕ ФИЛОЗОФИЈЕ**

PROSVEĆENOST U KANTOVOJ MISLI – METODO- LOŠKE PRETPOSTAVKE I AKTUELNOST U SAVREMENOJ FILOZOFIJI¹

Apstrakt: U ovom radu ispituje se Kantovo određenje prosvećenosti, kao i njegova aktuelnost u savremenoj filozofiji. Polazeći od Kantove čuvene definicije, prema kojoj samo onaj pojedinac koji se usudi da odbaci svoju nezrelost i poslušnost autoritetima može pretendovati da postane prosvećen, pokušaćemo da utvrdimo ko je glavni krivac za nedostatak prosvećenosti u modernim društvima. Iako svaki čovek snosi odgovornost za sopstvenu lenjost i nekorišćenje vlastitog uma, Kant naglašava veliku ulogu društvenog konteksta i državnog uređenja u kome pojedinac živi. Naime, svaka individua treba da bude autonomna prilikom mišljenja i donošenja odluka, ali lična autonomija može se ostvariti jedino u državi koja poštuje slobodu i jednakost svih svojih građana. Kant je verovao da samo republikansko državno uređenje ispunjava ove uslove i da se u njemu može garantovati slobodna javna upotreba uma svakom čoveku. Da bi se ostvarilo republikansko uređenje, potrebno je da se pređe iz prirodnog stanja u društveno stanje u kome je vlast podeljena na zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Kant je smatrao da on ne živi u prosvećeno doba, nego u doba prosvećivanja, a opravdanje za ovu svoju tvrdnju nalazi u činjenici da Fridrih Drugi nije svojim podanicima nametao stavove vezane za pitanja religije, već im je dozvolio da se služe sopstvenim umom. Kantova definicija prosvećenosti aktuelna je i danas, jer zahtevi koje ona postavlja pred pojedinca i društvo i dalje predstavljaju ideale kojima težimo.

Ključne reči: reforma, javna upotreba uma, prosvećivanje, republikansko uređenje, ozakonjena sloboda, prevazilaženje nezrelosti, kosmopolitizam

1. Šta je prosvećenost i ko je krivac za njen nedostatak?

Iako je ponuđena pre više od dva veka, Kantova (Immanuel Kant) definicija prosvećenosti i dalje predstavlja nezaobilaznu polaznu tačku prilikom ispitivanja ovog pojma. Potencijalni razlozi za popularnost ove definicije su brojni: njen racionalistički karakter, revolucionarno-prosvetiteljski kontekst u kome je nastala, imperativna forma kojom se pojedinac poziva na delanje, ali i neprolazna aktuelnost teme i Kantov neosporan autoritet. Pomenutu definiciju Kant iznosi na samom

¹ Ovaj rad je nastao u okviru projekta „Dinamički sistemi u prirodi i društvu: filozofski i empirijski aspekti“ (evidencioni broj 179041), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

početku svog čuvenog članka „Odgovor na pitanje: Šta je prosvećenost?“, a ona glasi:

“Prosvećenost je izlazak čovekov iz stanja samoskrivljene nezrelosti. Nezrelost je nemogućnost da se svoj razum upotrebljava bez vođstva nekog drugog. Ta nezrelost je samoskrivljena onda kada njen uzrok ne leži u nedostatku razuma, nego u pomanjkanju odlučnosti i hrabrosti da se njime služi bez tuđeg rukovođenja. Sapere aude! Imaj hrabrosti da se služiš sopstvenim razumom! – to je, dakle, lozinka prosvećenosti.” (Kant, 1974: 43; BdF 8:35)

Glavni krivac za odsustvo prosvećenosti jeste sam čovek, koji je, kao fizički zrelo biće, odgovoran za sopstvenu pasivnost, nezainteresovanost, inertnost i kukavičluk. Ukoliko ne pati od neke mentalne bolesti, svaki pojedinac poseduje um i sposobnost da ga koristi u cilju vlastite edukacije i napretka. Međutim, Kant ističe da se većina ljudi, usled lenjosti, oslanja isključivo na mišljenja i stavove društvenih autoriteta – lekara, sveštenika, učitelja i vladara – i da ne misli svojom glavom. Nekritičko prihvatanje tuđih uverenja jedna je od najrasprostranjenijih bolesti modernih društava. Iako je položaj pasivnog primaoca znanja lagodan i čoveku je teško i mrsko da ga napusti, Kant poziva sva odrasla, umna ljudska bića da se odreknu pasivno-posmatračke uloge i da, upotrebom sopstvenih umnih moći, oforme svoje lične stavove. Iskorak iz stanja nezrelosti zahteva da individua pokaže hrabrost i odlučnost u borbi protiv autoriteta i (samo)nametnutih pravila. Proces napredovanja ka prosvećenosti zavisi primarno od pojedinca koji je zadužen da radi na sopstvenom rastu i emancipaciji.

Bilo bi, ipak, pogrešno zaključiti da je sva odgovornost za izlazak iz stanja nezrelosti stavljena na čoveka kao individuu koja pretenduje da bude nezavisna i autonomna. U nastavku svog kratkog članka Kant naglašava značaj društvenog konteksta, koji ima jedinstvenu ulogu u težnji jedinice ka stanju prosvećenosti. Ukoliko se u nekom državnom uređenju ne poštuju čovekovo pravo na slobodu i jednakost sa drugim građanima, onda takvo društvo ne omogućava pojedincu da radi na svom duhovnom i umnom razvoju. Kant osuđuje revoluciju kao potencijalno rešenje ovog problema i smatra da ona ne predstavlja legitimno sredstvo za dolazak do prosvećenosti, jer pobuna može dovesti do promene diktatorske vlasti, ali ne i do korenite izmene načina mišljenja u društvu. Ovaj drugi cilj može se postići jedino putem postepene reforme društva koju, kako bi bila opravdana, treba da inicira i sprovede niko drugi do sam zakonodavac. Suveren mora biti upućen u postojeće društvene probleme, jer se samo na taj način može poboljšati ustav u skladu sa idealom zakona. Ukoliko zakonodavac ne uviđa neophodnost obnove državnih zakona, narod je dužan da nastavi da pokazuje poslušnost. Reforma vodi ka progresu i obnovi države, dok nas revolucija vraća korak unazad u stanje bespravnosti. Pravilno izvršena izmena zakona dovodi do postepenih i kontinuiranih promena koje vode ka stanju prosvećenosti.

Na koji način će suveren doći do saznanja o nužnosti sprovođenja promena u državi? Ovo pitanje je od ključnog značaja, jer onaj vladar koji nema uvid u stepen uspešnosti primene postojećih zakona, ne može ni da proceni da li je zakone po-

trebno menjati. Odgovor na postavljeno pitanje nalazi se u ideji o slobodnoj javnoj upotrebi uma, koja će biti centralna tema sledećeg poglavlja.

2. Javna upotreba uma kao preduslov za ostvarivanje prosvete

“Ovoj prosveti nije ništa potrebno doli *sloboda*, i to ona koja je najmanje štetna od svega onoga što se uopšte može zvati slobodom, naime: da se od svoga uma u svim stvarima načini *javna upotreba*.” (Kant, 1974:44; BdF 8:37).

Bazična i nužna pretpostavka za dolazak do stanja prosvete jeste postojanje slobode u javnoj upotrebi uma, odnosno postojanje slobode izricanja sopstvenih stavova „pred sveskim *čitalačkom publikom*“ (Kant, 1974: 44; BdF 8: 37). Radi preciznijeg objašnjenja ove vrste slobode koja pospešuje razvoj prosvete, Kant pravi razliku između privatne i javne upotrebe uma, od kojih samo ova druga treba da bude slobodna, dok prva mora da bude „usko ograničena“ (Kant, 1974: 44; BdF 8: 37). Privatna upotreba uma ispoljava se kada zaposleni u državnoj službi obavlja svoju dužnost. Bilo da je reč o učitelju, profesoru, crkvenom ili vojnom licu, zaposleni je dužan da pokazuje poslušnost nadređenima i da obavlja posao onako kako je propisano od strane države. Nijedan građanin ne sme, prilikom vršenja svoje službe, da dovodi u pitanje ispravnost naređenja koja je dobio od svojih pretpostavljenih, jer državne institucije nisu pravo mesto za izricanje vlastitih stavova, kritika i primedbi. Međutim, isti taj pojedinac koji je zaposlen u državnoj službi, treba javnu upotrebu svog uma da učini slobodnom, odnosno on treba da razmišlja samostalno i da u svojstvu naučnika iznosi kritiku sistema (kako pozitivnu, tako i negativnu) pred publikom. Građanin ne sme da se ogлуši o naređenja koja su mu prilikom stupanja u državnu službu nametnuta, ali on ne čini ništa nezakonito kada kao naučnik javno obrazlaže svoj stav o neprimerenosti ili nelegitimnosti istih tih naređenja.

Javna upotreba uma, kroz otvorenu kritiku nepravde elemenata državnog uređenja, vodi ka reformi sistema i napretku društva. Kant veruje da je napredak društva neminovan, ukoliko u državi postoje sloboda mišljenja, govora i pisanja. Pošto je suveren ljudsko biće, kao i mi, on je pogrešiv i principi na osnovu kojih on dela mogu biti nepravdni. Zato je važno da svaki pojedinac ima pravo da ukaže na zakone i načela koje smatra neispravnim, što suverena treba da navede na sprovođenje reforme i izmenu postojećih principa (Kant, 1974: 113; ÜdG 8: 303).

Poslušnost u izvršavanju državne službe za Kanta predstavlja garanciju neometanog funkcionisanja javnih društvenih institucija, čime se osiguravaju mir i ustanovljeni poredak u državi. Iz ovog razloga je sloboda u privatnoj upotrebi uma ograničena i veoma nepoželjna. Međutim, Kant u isti mah podstiče sve odrasle i samosvesne građane da učestvuju u naučnim diskusijama i da javno iznose svoje stavove i mišljenja o stanju u državi. Ova razmena ideja i iskustava treba da bude plodonosna i da navede i samog zakonodavca da uvidi neminovnost sprovođenja reforme. Iako nema formalnih garancija da će suveren biti pošten i dobronameran

i da će uvažiti reč učenih pojedinaca, Kant polaže nadu u njegovu nepristrasnost i razboritost.

Kantovo zastupanje slobode u javnoj upotrebi uma dobro je poznato tumačima njegove moralne i političke filozofije, među kojima postoji saglasnost kada je reč o velikom značaju ove vrste slobode, ali ne i kada se radi o tačnom obimu i sadržaju ovog pojma. Slobodu u javnoj upotrebi uma interpretatori najčešće izjednačavaju sa slobodom javnog govora i pisanja (Kersting, 1992:360), dok neki smatraju da je Kant ovim pojmom slobode naglasio važnost teme publiciteta u svojoj političkoj misli (Pogledati O'Neill, 1989). U ovom tekstu nećemo pokušati da zastupamo jednu od ove dve pozicije, jer je za naše trenutne svrhe dovoljno da razumemo da je Kant pozivao misleće i učene ljude da javno izraze svoje stavove koji se tiču aktuelnog stanja u društvu. Ovim pozivom, koji predstavlja nužan korak u procesu stremljenja ka prosvetljenosti, Kant je pokazao da je veoma svestan postojećih nesavršenosti i ograničenja koja su prisutna prilikom upotrebe uma u politici. Drugim rečima, on se nije zalagao za smenu državnog autoriteta, nego za javnu upotrebu uma kao sredstvo pružanja kritičkog standarda poglavaru, koji sam nije u potpunosti racionalno biće (Clarke, 1997:56).

3. Kako osigurati slobodu u javnoj upotrebi uma za svakog pojedinca?

Nećemo pogrešiti ako pojam slobode označimo kao centralni pojam Kantove filozofske misli i to prevashodno zato što ovaj pojam predstavlja tačku ujedinjenja teorijske i praktične filozofije. Sa pojmom slobode susrećemo se u sve tri *Kritike*, kao i u ostalim obimnijim i kraćim delima iz Kantove zaostavštine. Kant nas u svojim delima suočava sa različitim vrstama i smislovima slobode, od kojih transcendentalni i praktični pojam slobode zauzimaju centralno mesto. Međutim, kada govorimo o slobodi u javnoj upotrebi uma, onda mislimo prvenstveno na slobodu u pravno-političkom smislu te reči, koju Kant definiše na sledeći način:

„Sloboda (nezavisnost od samovolje nekog drugog koja prisiljava), ukoliko ona može da postoji zajedno sa slobodom svakog drugog po nekom opštem zakonu, jeste to jedino, iskonsko pravo koje pripada svakom čoveku na osnovu njegovog čoveštva“ (Kant, 1993:3 9; MS 6: 238).

Navedeni citat nedvosmisleno pokazuje da je, prema Kantovom mišljenju, pravo na slobodu jedino prirodno pravo koje bez izuzetka pripada svakom pojedincu na osnovu same činjenice da je umno biće. Dok neki teoretičari prirodno pravo određuju kao pravo koje poseduje svaki čovek u takozvanom prirodnom stanju za koje se pretpostavlja da je postojalo pre formiranja uređenih društava, Kant prirodno pravo definiše kao ono koje pripada svakom čoveku na osnovu činjenice da je ljudsko biće, nezavisno od tipa društva u kome živi i društvene uloge koju ima.

Važno je razumeti da je za Kanta prirodno stanje jedna hipotetička ideja koja nam pomaže da uvidimo značaj postojanja osnovnih ljudskih prava, ali i društvenih institucija koje ih štite, a ne istorijsko stanje koje je nekada postojalo i u kome su lju-

di živeli bez vladavine zakona i zaštite svojih prava. Opisom prirodnog stanja Kant nam ne nudi empirijski prikaz života naših davnih predaka u društvu pre nastanka države i institucionalizovanih prava, već pokušava da naglasi da su neke vrednosti i neka prava univerzalni i nezavisni od društvenih sistema u kojima živimo, ali da je za zaštitu i osiguravanje tih prava neophodno formirati uređeno građansko društvo.

Upravo zbog činjenice da u hipotetičkom prirodnom stanju ne može biti osigurano pravo na slobodu, za koje Kant veruje da pripada jednako svim ljudima, potrebno je napustiti ovo stanje i oformiti građansko uređenje u kome bi prava svakog pojedinca bila zagarantovana. Iako su mnogi novovekovni autori, poput Loka i Hobsa, izložili ovu ideju još pre Kanta, razlozi koje oni nude za izlazak iz prirodnog stanja razlikuju se u velikoj meri od razloga koje nam Kant predočava. Dok Hobs govori o prirodnom stanju kao neprekidnom „ratu svih protiv svih“ (Hobs, 1991: 136), koji se može izbeći jedino prelaskom u društveno stanje, Kant kaže da čak i ako pretpostavimo da u prirodnom stanju nema nasilja i da su svi ljudi dobri i blagonakloni, razlozi za napuštanje tog stanja će i dalje postojati jer je reč o stanju bespravnosti u kome u spornim situacijama ne postoji nepristrasan sudija koji bi izrekao pravosnažnu presudu (Kant, 1993: 114; MS 6: 312), što narušava prvobitnu jednakost koja je postojala među sukobljenim stranama. Kant, dakle, ne smatra da se razlozi za izlazak iz prirodnog stanja nalaze u rđavom karakteru ljudi, niti u bilo kom drugom antropološkom ili istorijskom objašnjenju stanja stvari. Prirodno stanje treba napustiti ne zato što nam neko davnashnje iskustvo pokazuje da je to stanje loše, već zato što se u samoj ideji jednog takvog stanja nalaze nepravednost i nesigurnost koje onemogućavaju život u skladu sa načelima slobode. Ostankom u prirodnom stanju pojedinac ne bi mogao da zaštititi i sprovede u delo svoju slobodu, a njegov posed i njegova prava bili bi samo provizorni (Kant, 1993: 58; MS 6: 257). Zato Kant veruje da mi imamo pravo da druge pojedince sa kojima stupamo u odnose navedemo da zajedno sa nama uđu u građansko stanje u kome bi se oformile institucije za pravedno suđenje i ostvarenje lične slobode svake individue (Kant, 1993: 58; MS 6: 257). Razlozi za napuštanje prirodnog stanja nalaze se, dakle, u samom umu, a ne u iskustvu.

Da bi se prešlo iz prirodnog stanja u građansko stanje, potrebno je da se pojedinci, putem društvenog ugovora, odreknu svoje „divlje bezakonite slobode“ (Kant, 1993: 118; MS 6: 316) kako bi je zatim opet pronašli, ali ovoga puta u drugom obliku, unutar zakona koje su u pravnom stanju svojom voljom izabrali i sebi nametnuli. Na taj način do tada proizvoljan skup individua formira uređenu društveno-političku zajednicu, odnosno državu. Način na koji Kant opisuje sklapanje društvenog ugovora ne donosi novine u odnosu na ono što su već rekli njegovi prethodnici, ali se originalnost Kantove pozicije oslikava u „apriorističkom shvatanju samog ugovora“ (Vuković, 2006: 210), odnosno u ideji da on ima svoj osnov u umu, a ne u empiriji. Kantov prikaz društvenog ugovora nije ujedno i prikaz istorijske geneze društva koje napreduje od prirodnog stanja ka građanskom. Kao racionalni princip opšte i univerzalne volje svih pojedinaca, društveni ugovor za Kanta ima transcendentalno značenje (Castillo, 1998: 145). Iako proističe iz uma, društveni ugovor ima praktičnu primenu i zadatak da primora svakog zakonodavca da propiše samo one zakone koji proističu iz ujedinjene volje svih pojedinaca i sa kojima bi se saglasile sve racionalne

individue (Kant, 1974: 108; ŪdG 8: 297). Ukoliko je društveni ugovor takav da ga ne mogu prihvatiti svi građani, onda je on nepravedan i zasnovan na korisnosti, a ne na umskim načelima.

Iako sklapanje društvenog ugovora i stupanje u građansko društvo nije pitanje izbora, „već nužnost koju nalaže praktički um” (Stupar, 2014: 231), Kant iznosi i određene osobine ljudskog roda zbog kojih je čovečanstvo primorano da izađe iz prirodnog stanja i da oformi zajednicu uređenu zakonima. Glavna karakteristika zajednička svim ljudima na koju se Kant poziva jeste međusobni antagonizam, odnosno sklonost pojedinca da stupi u društveno stanje, istovremeno spojena sa otporom prema društvu i željom za samostalnim delanjem u cilju ostvarivanja sopstvene koristi (Kant, 1974: 32; IaG 8: 21). Iz ovog sukoba između poriva za društvenošću i težnje za izolacijom, nastaju naše moralne i kulturne norme i unapređuju se pojedinačni talenti, što dovodi do napretka čovečanstva ka stanju prosvete, koje za Kanta predstavlja krajnji cilj kome treba težiti. Ideja o kontinuiranom razvoju ljudskog roda, kao i teza o idealu prosvete kao cilju kome svi pojedinci i sva društva treba da teže, teme su koje prožimaju Kantovu političku i filozofsku misao. Prema njegovom mišljenju, proces prelaska iz prirodnog stanja u građansko stanje putem društvenog ugovora deo je razvoja i napretka ljudskog roda, a sve u cilju dostizanja stanja prosvete.

Na osnovu svega do sada rečenog moglo bi možda da se zaključi da u prirodnom stanju vlada apsolutna bespravnost i da pojedinci tek stupanjem u građansko stanje stiču svoja prava. Međutim, mesta iz *Metafizike morala* na kojima Kant tvrdi da se u u građanskom stanju samo osiguravaju provizorna prava i posedi koji postoje i u prirodnom stanju (Kant, 1993: 57–58; MS 6: 257), pokazuju nam da je ova ocena pogrešna. Ukoliko u prirodnom stanju ne bi bilo nikakvih naznaka postojanja osnovnih ljudskih prava, onda istih tih prava ne bi moglo da bude ni u građanskom stanju, jer je funkcija ovog drugog osiguranje, a ne utvrđivanje prirodnih prava. Pravo na slobodu, kao osnovno ljudsko pravo, pripada svakom čoveku bez obzira na to da li je on deo zajednice koja je uređena zakonima ili nije, ali se ono može osigurati i garantovati svakom pojedincu tek u građanskom stanju, odnosno državi. Imajući ovo na umu, sledeće poglavlje biće posvećeno analizi Kantovog shvatanja državnog prava, kao i objašnjenju načina na koji je sloboda osigurana u uređenom građanskom društvu.

4. Republikansko građansko društvo kao garancija za ispoljavanje slobode

Putem društvenog ugovora, do tada samo slučajem okupljena grupa ljudi, formira državu i prelazi u društveno stanje. Zadatak državnog prava je da u ovom novonastalom sistemu uredi odnose između pojedinaca i njihove države. Putem državnog prava Kant određuje koja vrsta uređenja je najpodesnija za jedno društvo, ali i koje forme vlasti treba da postoje i u kom međusobnom odnosu.

Kant smatra da je republikansko uređenje, koje se temelji na načelima slobode, jednakosti i zavisnosti svih građana od istog skupa zakona, najpogodnije od svih

uređenja jer jedino ono proizlazi iz ideje društvenog ugovora (Kant, 1974: 142; ZEF 8: 350). Samo se u republici, prema Kantovom mišljenju, mogu ustanoviti institucije koje bi vodile postepenom prosvjećivanju svih pojedinaca. Vlast u republikanskom građanskom uređenju trodelna je i sastoji se iz zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, od kojih Kant najviše pažnje posvećuje ovoj prvoj (Kant, 1993: 115; MS 6: 313–314). Zakonodavna vlast počiva na narodu i na njegovoj ujedinjenoj volji i crpi svoju legitimnost iz činjenice da se zakoni primenjuju samo na pojedince koji su ih svojom voljom izabrali. Ukoliko se dopusti da zakone u državi propisuje nekolicina ljudi, uvek je moguće da će time biti načinjena nepravda, jer će ta grupa pojedinaca želeti povoljniji položaj za sebe, kao što je slučaj u prirodnom stanju. Ako su nosioci zakonodavne vlasti svi građani države, putem njihove sjedinjene volje, onda nema bojazni da će zakoni biti nepravedni jer niko ne čini nepravdu kada odlučuje o samom sebi.

Tri vrste vlasti koje postoje u građanskom uređenju moraju biti striktno odvojene jedna od druge i ne sme se dozvoliti da jedna od njih zadire u poslove druge, niti da na nju vrši uticaj. Zakonodavac u državi ne može istovremeno biti onaj kome pripada izvršna vlast, kao ni onaj ko sudi u sudskim sporovima, jer u tom slučaju, usled sukoba interesa, nijedna forma vlasti ne bi mogla da izvršava svoju funkciju nepristrasno i u skladu sa propisanim zakonima. Putem ove tri vrste vlasti država ostvaruje svoju autonomiju, odnosno, ona postaje samostalan i nezavisan politički entitet čiji se građani povinuju isključivo onim zakonima koje su ujedinjenom voljom svih sami sebi propisali. Autonomiju Kant smatra vrhovnom vrednošću kako pojedinca, tako i države. Cilj ovako konstituisane države jeste da otkloni mogućnost činjenja nepravde i da omogućiti neometano ispoljavanje slobode zagarantovane zakonom.

Pošto se formiranjem građanskog uređenja izlazi iz prirodnog stanja koje je uvek prožeto bezakonjem i slobodom kojoj se može dodati jedino opis „divlja“, Kantovo viđenje istorijskog procesa može se odrediti i kao tok napredovanja od prirode ka kulturi. Kant ovo i potvrđuje kada u tekstu „O uobičajenoj izreci: to bi u teoriji moglo biti ispravno, ali ne vredi za praksu“ kaže da bi „smeo pretpostaviti da se ljudski rod u pogledu kulture, kao svoje prirodne svrhe, stalno nalazi u napredovanju“ (Kant, 1974: 117; ÜdG 8: 309). Kant je smatrao da će javna upotreba uma i reforma dovesti do progressa društva, ali se njegova vera u napredak čovečanstva ispoljava i u njegovoj teleološkoj koncepciji istorije. Ukoliko treba da se dostigne republikansko uređenje zasnovano na principima slobode i jednakosti, odnosno ukoliko treba da se ostvari stanje prosvćenosti, to je moguće samo putem dugačkog istorijskog procesa. Reforma može da dovede do postepenog boljitka, ali ne možemo očekivati da će potpuni razvoj društva biti ostvaren u jednoj generaciji. Čovek je racionalna jedinka, a razvoj njegovog uma odvija se postepeno kroz istorijski proces napredovanja. Ovom linijom argumentacije Kant pravi usku vezu između svoje pravno-političke filozofije i filozofije istorije. U *Kritici moći suđenja* Kant nastoji da otkrije „nameru prirode“ (Kant, 2004: 237; KU 5: 433), a u svojim pravno-političkim spisima ovu nameru izlaže koristeći se političkim terminima (Kant, 1974: 117; ÜdG 8: 309). Za Kanta istorija predstavlja priču o napredovanju ljudskog roda

ka pravičnom društvenom uređenju i ozakonjenoj slobodi. Istorija se ne završava u sadašnjem trenutku, već se proširuje i u budućnost, a njen cilj je kako etički, tako i politički – dostizanje večnog mira i stanja prosvetćenosti među ljudima. Teza je da u samoj prirodi postoji mehanizam koji će dovesti do ostvarenja ovog cilja (Uporediti: Kant, 1974: 29–31; IaG 8: 19–20).

Iako revolucija protiv nepravednog državnog uređenja nije dozvoljena, javna kritika i osuda su ne samo dopuštene, već i poželjne. Pravo svih individua na javno ispoljavanje slobode od vitalnog je značaja i sve dok je ono prisutno može se reći da ima nade da će se dostići republikansko uređenje, a sa njim i stanje prosvetćenosti. Dok pojedinac ima slobodu da neometano rasuđuje u javnosti, imamo pravo da verujemo da se putem racionalne argumentacije može doći do države zasnovane na umskim principima. Ipak, ukoliko otvorena kritika vlasti nije dopuštena, onda nema ni nade za ostvarivanje društva koje bi bilo egalitarno i pravedno. U totalitarnoj državi ugušena je javna sloboda pojedinaca i narušena je ideja društvenog ugovora na kojoj treba da se zasniva uređenje države.

5. Prosvetćeno doba ili doba prosvetćivanja?

Kant povlači jasnu razliku između prosvetćenog doba, koje predstavlja ideal kome ljudski rod teži i doba u kome on živi, a koje naziva dobom prosvetćivanja. Stepem prosvetćenosti jedne epohe meri se sposobnošću pojedinaca da upotrebljavaju sopstveni um prilikom prosuđivanja i donošenja odluka u svakodnevnom životu. Iako je Kant živio u osamnaestovekovnoj Evropi, koja je bila poprište prosvetiteljskih, republikanskih i revolucionarnih ideja, bitno je istaći da je država u kojoj je on proveo ceo svoj životni vek bila apsolutistička monarhija. Kant nije živio u društvenom uređenju u kome je proklamovanje novih parola i stavova bilo uobičajena pojava. Njegova domovina bila je Pruska država na čijem čelu se tada nalazio Fridrih Drugi Veliki, koji se smatra jednim od najkompetentnijih vladara u istoriji ove države. Uprkos činjenici da je Fridrih Drugi od Pruske napravio jaku i prosperitetnu državu, ostalo je upamćeno da je život pod njegovom vladavinom bio veoma težak i mučan (Sullivan, 1994: 5). Reformom poreskog sistema on je prekomerno opteretio građanstvo, a ostao je poznat po geslu „raspravljajte koliko hoćete, samo se pokoravajte“, koje svedoči o tome da su njegovi podanici morali da budu poslušni bez izuzetka (Smajević, 2014:477).

Međutim, Kant je i pored navedenih nepovoljnih okolnosti smatrao da postoje jasni pokazatelji da on živi u doba prosvetćivanja i da „smetnje sveopštoj prosvetćenosti postaju manje“ (Kant, 1974: 47; BdF 8: 40). Opravdanje za ovu svoju tvrdnju Kant nalazi u činjenici da Fridrih Drugi nije svojim podanicima nametao stavove vezane za pitanja religije, nego im je dopuštao potpunu slobodu na tom polju. Iz ovog razloga, Kant svog vladara opisuje kao tolerantnog i vrednog hvale (Kant, 1974: 47; BdF 8: 40). Premda njegovi savremenici nisu bili saglasni sa ovom ocenom vladavine Fridriha Drugog, Kanta to nije sprečilo da suverenu Pruske države ukaže poštovanje i pripiše pozitivan uticaj na stanovništvo.

Kantova tvrdnja da nivo presvećenosti jednog vremena zavisi u velikoj meri od politike koju sprovodi vladar, pokazala se kao istinita dolaskom na vlast Fridriha Vilhelma Drugog, koji je još za vreme Kantovog života nasledio svog strica, Fridriha Drugog. Novi vladar ostao je upamćen kao daleko manje tolerantan od svog prethodnika, a 1788. godine doneo je edikt kojim je prosvetiteljski pokret proglašen za opasnog neprijatelja države (Vuković, 2016: 159). Ovom naredbom usko je ograničena sloboda mišljenja i govora svih članova države, a formiran je i zasebni organ čiji je zadatak bio da oduzme građanima sve knjige i članke za koje se pretpostavljalo da u sebi sadrže neistine. Takođe, rad svih obrazovnih ustanova stavljen je pod trajni nadzor sveštenstva. I sam Kant se, prilikom pokušaja da objavi *Religiju unutar granica čistog uma*, susreo sa cenzurom. Iako je knjiga uspešno objavljena, kralj je izrazio svoje nezadovoljstvo stavovima koje je Kant u njoj izneo i naredio mu je da u svom budućem radu svoje sposobnosti iskoristi za ostvarenje nekih drugih ciljeva (Vuković, 2016: 160).

Iako je Kantovo doba bilo prožeto cenzurom i apsolutističkom vladavinom, on je otvoreno zastupao prosvetiteljske i republikanske ideje i verovao da su ideali prosvetiteljstva istovremeno glavni interesi čovečanstva. Sloboda pojedinca, prepoznavanje prava i dostojanstva svake individue, nužnost postojanja slobode radi ličnog napretka kroz obrazovanje, formiranje jake države koja dopušta intelektualnu slobodu svojim građanima, međunarodna saradnja i mir – sve su ovo ciljevi prosvetiteljstva kojima je i sam Kant požrtvovano težio (Beck, 1969: 437).

6. Aktuelnost Kantovog određenja prosvećenosti

Ukoliko se, sledeći Kanta, zapitamo da li mi danas živimo u prosvećeno doba, odgovor na ovo pitanje je negativan. Ideali koje Kantova definicija prosvećenosti postavlja pred ljudski rod nisu još uvek dostignuti. Iako se o obrazovanju, ljudskim pravima, međunarodnoj zajednici, miru i slobodi mišljenja i izražavanja govori više nego ikad, čini se da je trud koji se ulaže u ostvarenje ovih ciljeva nedovoljan. Dok postoji nekoliko država koje su veoma blizu ostvarenja ovih ideala, poput Norveške i Danske, većina drugih država sveta, naročito vanevropskih, suočava se sa velikim brojem problema i izazova. Ekstremno siromaštvo, nedostupnost osnovnog obrazovanja, surovo postupanje prema pripadnicima nekih društvenih grupa – sve ovo su pokazatelji da ni u dvadeset prvom veku nisu namirene osnovne potrebe i prava svih ljudi na planeti.

Tek onda kada svaka država bude u stanju da obezbedi svim svojim građanima slobodu mišljenja, govora i kretanja, kao i jednak pristup obrazovanju i život bez straha od eventualnih ratova, moći ćemo da tvrdimo da živimo u epohi koja je prosvećena ili koja se, u najmanju ruku, kreće ka ostvarivanju prosvećenosti. Svaki pojedinac je pozvan da izađe iz stanja nezrelosti, pasivnosti i lenjosti i da počne da se služi sopstvenim razumom, ali treba istaći da čoveka koji se svakodnevno bori za ostvarenje bazičnih potreba poput vode za piće, hrane, krova nad glavom i osnovnog obrazovanja, ne možemo kriviti za sveopštu neprosvećenost. Najveći zadatak po-

stavljen je pred slobodne i obrazovane pojedince koji treba da ulože napore u izmene društvenih sistema i da ukažu na neophodnost sprovođenja reformi. Sve dok postoje države koje dozvoljavaju svojim građanima slobodnu upotrebu uma i dok postoje ljudi koji tu svoju slobodu koriste za izricanje ličnih stavova o verskim i državnim pitanjima, možemo se s pravom nadati da je put ka stanju prosvećenosti otvoren i da se čovečanstvo kreće tim putem. Aktuelnost i izuzetan značaj Kantove definicije prosvećenosti ogledaju se u činjenici da je ona postavila pred pojedinca i društvo ciljeve koji ni danas, nakon više od dva veka, nisu ostvareni, ali predstavljaju ideale kojima svaka racionalna i umno zrela individua beskompromisno stremi.

Literatura

- Beck, L.W. (1969). *Early German Philosophy, Kant and His Predecessors*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Castillo, M. (1998). *Projet de paix perpétuelle*. Paris:Hachette.
- Clarke, M. (1997). „Kant’s Rhetoric of Enlightenment“. *The Review of Politics*, 59 (1), 53–73.
- Hobs, T. (1991). *Levijatan ili materija, oblik i vlast države crkvene i građanske*. Niš: Gradina.
- Kant, I. (1974). „Ideja opšte istorije usmerene ka ostvarenju svetskog građanskog poretka“. U *Um i sloboda* (str. 27–40). Beograd: Ideje.
- Kant, I. (2004). *Kritika moći suđenja*, Beograd: Dereta.
- Kant, I. (1993). *Metafizika moralna*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Kant, I. (1974). “Odgovor na pitanje:šta je prosvećenost?”. U *Um i sloboda* (str. 41-48). Beograd: Ideje.
- Kant, I. (1974). „O uobičajenoj izreci: to bi u teoriji moglo biti ispravno, ali ne вреди za praksu“. U *Um i sloboda* (str. 89–121). Beograd: Ideje.
- Kant, I. (1974). “Večni mir“. U *Um i sloboda* (str. 135–169). Beograd: Ideje.
- Kersting, W. (1992). „Politics, Freedom and Order: Kant’s Political Philosophy“. In P. Guyer (Ed.), *The Cambridge Companion to Kant* (pp. 342–366). Cambridge: Cambridge University Press.
- O’Neill, O. (1989). *Constructions of Reason*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smajević, M. (2014). „Od shvatanja moralnosti kao poslušnosti ka shvatanju moralnosti kao samoupravljanja“. U D. Simeunović i M. Đorić (Ur.), *Radoslav Ratković, Život i delo: međunarodni tematski zbornik* (str. 466–483). Beograd: Udruženje Nauka i društvo Srbije, Fondacija Heinrich Böll Stiftung.
- Stupar, M. (2014). *Filozofija politike: antičko i moderno shvatanje političke zajednice*. Beograd: Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Sullivan, R. (1994). *An Introduction to Kant’s Ethics*. New York: Cambridge University Press.

Vuković, I. (2006). *Oponašanje Boga, Intimna Istorija Kantove filozofije*. Sremski Karlovci – Novi Sad. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Vuković, I. (2016). *Platon i Kant: Saveti za dobar život*. Sremski Karlovci – Novi Sad. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Milica Smajević

ENLIGHTENMENT IN KANT'S THOUGHT - METHODOLOGICAL ASSUMPTIONS AND TOPICALITY IN CONTEMPORARY PHILOSOPHY

Summary: This paper examines Kant's definition of enlightenment as well as its actuality in contemporary philosophy. Starting from Kant's famous definition, according to which only the individual who dares to reject his immaturity and obedience to authority can claim to become enlightened, we will try to determine who is the main culprit for the lack of enlightenment in modern society. Although each man bears the responsibility for his own laziness and not using his own reason, Kant emphasizes the role of the social context and state system in which the individual lives. Namely, every individual should be autonomous in thinking and making decisions, but this personal autonomy can only be achieved in a state that respects the freedom and equality of all its citizens. Kant believed that only a republican state system meets these requirements and that it can guarantee free public use of reason to every man. In order to achieve a republican order, it is necessary to move from a natural state to a social state in which power is divided into legislative, executive and judicial. Kant believed that he does not live in an enlightened age, but in an age of enlightenment, and the justification for this claim lies in the fact that Friedrich II did not impose attitudes on matters of religion to his citizens, but allowed them to use their own reason. Kant's definition of enlightenment is still relevant today, because the demands it places on individuals and society continue to be the ideals we strive for.

Keywords: reform, public use of reason, enlightenment, republican order, legal freedom, overcoming immaturity, cosmopolitanism

smajevicmilica@yahoo.com

Тематски зборник радова
са деветог међународног научног скупа
одржаног 9. новембра 2019

НАУКА И САВРЕМЕНИ УНИВЕРЗИТЕТ 9
НОВИ ПРАВЦИ ИСТРАЖИВАЊА У ДРУШТВЕНИМ И
ХУМАНИСТИЧКИМ НАУКАМА

Издавач
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ

За издавача
Проф. др Наталија Јовановић, декан

Лектор
Маја Д. Стојковић

Лектор радова из историје
Маја Коцић

Корице
Дарко Јовановић

Прелом
Милан Д. Ранђеловић

Формат
17 x 24 cm

Израда ЦД-а
Филозофски факултет у Нишу

Тираж
60 CD-а

Ниш 2020.

ISBN-978-86-7379-553-9

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

930.85(497)(082)(0.034.2)
81-115(082)(0.034.2)
811.163.41(082)(0.034.2)
37.01(082)(0.034.2)
316.774(082)(0.034.2)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Наука и савремени универзитет (9 ; 2019 ; Ниш) Нови правци истраживања у друштвеним и хуманистичким наукама [Електронски извор] : тематски зборник радова [са деветог међународног научног скупа одржаног 9. новембра 2019] Наука и савремени универзитет 9, [(2019)] / уреднице Јасмина Шаранац Стаменковић ... [и др.]. - Ниш : Филозофски факултет Универзитета, 2020 (Ниш : Филозофски факултет Универзитета). - 1 електронски оптички диск (CD - ROM) : текст ; 12 ст. - (Библиотека Научни скупови / [Филозофски факултет, Ниш]) Системски захтеви: Нису наведени. - Текст ћир. и лат. - "Зборник радова ... са научног скупа ... у Нишу, 9. новембра 2019. ... ---> Предговор. -

Тираж 60. - Напомене и библиографске референце уз радове. -

Библиографија уз сваки рад. - Summares.

ISBN 978-86-7379-553-9

1. Додат. насл.

а) Културна историја -- Балканске државе -- Зборници б) Српски језик -- Зборници в) Компаративна лингвистика -- Зборници г) Педагогија -- Зборници д) Масовни медији -- Зборници

COBISS.SR-ID 29198601